TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1937. AZ E. M. E. KIADÁSA 94. SZ.

MAGYAR LUTERÁNUS MEGMOZDULÁSOK

CLUJ-KOLOZSVÁRON

(1798—1861.)

IRTA:

Dr. JÁSZAY KÁROLY

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T. CLUJ-KOLOZSVÁR.
1937.

(R2)

111213/84

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1940. év 3553 sz.

R
1965

Magyar luteránus megmozdulások Cluj-Kolozsváron.

(1798—1861.)

Cluj-Kolozsvár lakossága a XV. században feles arányban volt magyar és szász. Ezt a körülményt igazolja a Mátyás király által aláírt 1458-i egyezmény s a János választott király által 1568-ban kiadott Unio. A két nemzet közötti viszálykodásokat és egyenetlenkedéseket ezek az okmányok kiküszöbölték s a jogok mintegy törvényesítést nyertek. Zsinórmértékül szolgáltak az összes közhivatalok betöltésében és szabályozták a vallás, illetve a templom használatának a jogát is.

Az 1517. év, Luther Márton fellépése, az egész XVI. század gondolkozását lenyügözte. Erdélyben 1519-ben jelentek meg Luther tanai. Sibiui-szebeni kereskedők hozták magukkal nyomtatott példányokban a lipcsei vásárból. Az új tanok rohamosan terjedtek, bár a sibiui-szebeni papság mereven visszautasította. Cluj-Kolozsváron 1544. február 13-án halt meg Adorján esperes, a szabad művészetek, a jog- és államtudományok doktora. Halálának hírére a Wittenbergben tanuló Vizaknai Gergely és Heltai Gáspár, mindketten szász eredetűek, azonnal haza siettek. A papválasztó gyűlés Heltai Gáspárt választotta meg cluji-kolozsvári plébánosnak.[1] Minthogy pedig Heltai, Németországban tanulva, Lutherhez csatlakozott, Cluj-Kolozsváron csak mint luteránus lelkész tölthette be lelkészi hivatását. Ez alapon állíthatjuk, hogy 1544-ben lett Cluj-Kolozsvár egész lakossága, tehát a magyar és szász nemzet, luteránus s a főtéri Szent Mihály-templom, ahol Heltai németnyelvű istentiszteleteit tartotta, evangelikus. A város még Dávid Ferenc luteránus lelkészkedése alatt is luteránus volt 1559-ig.

Dávid Ferenc vallásújító fellépése megváltoztatta a várost. A reformáció hatása alatt megnyugodott vallásos lelkek újból forradalmi megrázkodtatások közé kerültek. Előbb a református, majd az unitárius s végül a titkon parázsló katolikus vallás kezdte gyüjteni híveit. A luteránus elem leszorult a küzdőtérről. Csak 1627-ben találunk luteránus nyomokra, amikor az orthodox egyház patrónusai, tehát a reformátusok

[1] Borbély István: *Heltai Gáspár*, 8. l.

egy magyarnyelvű beadványban Sibiu-Szebentől egy prédikátort kérnek. A luteránusság azonban ekkor sem éledt fel. Csak 1694-ben látunk határozott luteránus mozgalmat, de már színtiszta szász elemmel. Ez a mozgalom 1696-ban Zabanius Izsák sibiui-szebeni városi pap lelkes közreműködésével a cluji-kolozsvári ág. h. ev. szász egyházközség megalakulásához vezetett.

Az egyházközségben 1696-tól 1798-ig nem találkozunk magyar jelenségekkel. Igaz, hogy erre az időre az egyházközség régi irattára nagyon hiányos. Egypár magyar név fordul elő: ebből azonban csoportos jelenségekre nem következtethetünk, inkább a szászság tömör és együttes működésére, mely a város falain belül, politikai testületként kezdi elveszíteni befolyását s így az egyházközség berkeiben őrzi meg s tartja fenn fajiságát.

Annál meglepőbb az általam megtalált s közlésre itt először kerülő okmánysorozat. Ezek az okmányok igazolják a helybeli luteránus egyházközségben az első magyar törekvéseket, a magyar nyelv szeretetét s magyar fajiságunk értékelését. A törekvések hivatalosan 1798-ban kezdődnek, de gyökerük korábbi időre nyúlik vissza, aminek bizonyítására azonban ezidőszerint nem térhetünk ki.

A magyarnyelvű istentisztelet bevezetését a magyar- és tótnyelvű luteránusok Maucksch Tóbiás, a jelenlegi Hintz-gyógyszertár egyik őse, Cluj-Kolozsvár híres főkapitánya, az egyházközség jegyzője s később kurátorának a kiadott resolutio másolatára rávezetett széljegyzete szerint 1798. május 20-i beadványukkal kérték a presbitériumtól. Az eredeti beadvány szövege ismeretlen, csak annyit tudunk róla, hogy abban időnkinti magyar predikációért esedeztek, mert a német nyelvben való járatlanságuk miatt a német istentiszteleteket nem értették meg. Maucksch Tóbiás azt is feljegyezte, hogy körülbelül 90-en voltak a kérelmező luteránusok.

A presbitérium a beadványt 1798. május 29-i ülésében tárgyalta s Streicher Mihály jegyző a következő magyarnyelvű írásbeli határozatot adta ki:

Anno 1798. die 20 May haben die hier in Clausenburg befindliche Evangelische Glaubens: Genossen, von Ungrischer u. Schlowakischer Nation, etliche 90 an der Zahl, eine Bittschrift übergeben, worinnen Sie wegen Mangel an Kenntniss der deutschen Sprache, bitten, dass man Ihnen zu Zeiten in Ungrischer Sprache predigen lassen möge. Worauf Ihnen nachstehende Resolution gegeben worden:

Jól lehet, hogy a Szász, avagy Német Kolozsvári Evangelica Ecclesiának, Domesticum Consistoriumja, az egy valláson lévő Magyar és Tott nyelven Evangelica Hitbeli Atyafiaknak könyörgésekben atyafiságosan

Secundálni és fel Segittetni kivánja, valamint eddigis, a keresztelés, Copulatio, Betegségben való imádozásba és kivált gyónásbéli Sz. Comuniohoz való elkészületésben magyar nyelvben is az oktatások tétettnek: de mivel Tiszteletes Papjaink, a magyar nyelvben, nem elegendőképpen elkészültek, és azért a magyar nyelvben való prédicálásnak nagyobb erőltetéssel és tanulással végbe vinni kelletik, azért illendőnek tartatik, hogy az Esztendőben hatszori esendő magyar Praedicatioért, a könyörgők is, erők és álapotjokhoz képest, maguk közt bizonyos fizetést ki tsináljanak, és ki jelentsék, mivel Isteni parantsolat szerént, azok akik a Szent Evangeliumot hirdettnek, a Szent Evangelium által is tápláltassanak. Azomban a Méltóságos Erdélly Evang. Fő Consistoriumnak mind ezekről pedig jelentést tenni el nem mulatyuk. A mellet pedig atyafiságosan commendáltatik, hogy magok és kedves gyermekeiket, hasznok és könnyebbségekért, mint magok házoknál mint az Iskolában a Német nyelvben gyakoroltatassanak és tanitattassanak.

Extradatum E Consistorio Domestico Claudiopolis 1798. die 29. May per Michaelem Streicher Ecclesiae Claudiop. Evangelicae Notarium.[2]

A presbitérium, mint az előbbi határozatból kitünik, a magyarok ügyét a Főconsistorium elé kívánta terjeszteni. Ezt a kívánságot 1798. november 21-én cselekedte meg, amikor német nyelven az alábbi részletes, indokolásaiban igen érdekes előterjesztést teszi a Főconsistoriumnak:

Ihro Excellenz Hochwohlgebohrner Freyherr,
Hochlöbliches Ober Consistorium
Hochzuverehrende Herrn und Gönner,

Es hat unsern ungrischen Evangelisch-Lutherischen Glaubens(genossen beliebet, dem Consistorium und dem Altschaft dieser hiesigen Gemeinde unterm 29. A)pril 1. J. eine Bittschrift einzureichen, deren Gegenstand ausserordentlich und vielumfassend ist, und die Einführung eines ungrisch-Evangelischen Gottesdienstes in unserm Bethaus anbetrift. Weil nun dieser Gegenstand so wichtig ist, dass wir mit unsern Einsichten allein weder die Rechtmässigkeit dieser Bitte zu entscheiden uns wagen, noch aber auch ihre Erfüllüng je aus eigenen Kräften besorgen können: so wenden wir uns nach schuldigster Gewohnheit und Pflicht des Gehorsams in einer so folgenreichen Hauptsache an E. H. L. Ober Consistorium, und bitten um väterl. Beurtheilung und Entscheidung dessen, was wir weder recht beurtheilen, noch entscheiden können. Die ansuchende Parthei gründet ihren Gesuch auf folgende Vorstellungen:

1-mo. Unbekanntschaft mit der deutschen Muttersprache ist Ursache, warum sie nicht in unsere Kirche kommen, sondern ihre Seelen Erbauung in einer ungrischen Predigt bei den reformierten Brüdern oder bei (andern suchen müssen.

2-o. Sie sind auch Bürger unseren) hiesigen Gesammtschaft, und tragen zur Aufrechthaltung unserer Kirche und Schule bei, was und wie sie nur können.

[2] Ág. h. ev. egyházközség levéltára, III. k. 46. sz.

3-o. Sie machen uns Hoffnung, es werde dies ein Mittel seyn, mehrere ungerländische Evang. Handwerkspurschen hier anzusiedlen, die oft nur deswegen von hier wegreisen, weil sie sich über ihr Unverständniss in der deutschen Sprache u. derlei Predigten beklagen. Weil nun aber eine jede Sache ihre gedoppelte u. auch mehrfache Seite hat, wornach man sie beurtheilen kan, so unterstehn wir uns auf eine pflichtergebenste und mindest vorgreifliche Art unsere Meinung hierüber einem H. L. Ober Consistorium in einem einfältigen kurzen Pro u. Contra einzusenden.

Das Pro bestünde in folgenden Gründen u. Muthmassungen:

1-o Gr. Unsere Glaubensbrüder sind in keinem Orte des Vaterlandes so gemischten Herkommens als hier, sie bestehen aus einheimischen Sachsen, aus neuern Ankömmlingen von deutschen Landesleuten, aus Slawen u. einigen Ungern. Die beide letztern können gewöhnlich kein deutsch: aber auch von den Sachen ist die geringere Klasse und dies ist immer die zahlreichere, so beschaffen, dass sie zu Hause (mit Weib u. Kindern ungrisch spricht u. ihre Familien das Sächsi)sche oder deutsche nicht nur vergessen, sondern viele auch gar nicht lernen.

2-ter Gr. Unsere Schule sollte einigermassen diesem Sprachbedürfniss abhelfen; allein auch hier stellen sich ihm Wesentliche Hindernisse entgegen. Die meisten Eltern lassen ihre Kinder selten über 3 bis 4 Jahre den öfentlichen Unterricht geniessen, in welcher Zeit die armen Zöglinge bei dem Mangel an häuslichen deutschen Sprachübungen und Priwat Wiederholungen des Schulwerks es kaum so weit bringen, dass sie in ihrer Kinderspräche etwas mit ihren Kamaraden deutsch plaudern, lesen u. schreiben lernen; sobald sie aber vor die Thüre unseres Schulhauses tretten, verstummet die deutsche Sprachübung auf dem grösseren Schau und Exerzier Platze der ungrischen. Einige geben hier von zur Ursache an, dass die ungrische Sprache leichter zu erlernen sey, als die deutsche. Eine blosse Einbildung. Andere sagen, und zwar meistens unsere Vorstädter, dass sie sich schämten zwischen Ungern sächsisch zu reden, weil oft ein Sachse zwischen 10 u. 20 ungrischen Hauswirthen, ja in einer ganzen Gasse auch nur allein zu wohnen kömmt u. die bürgerlichen Unger lieber ihre Muttersprache auch von Nichtungarn als eine fremde spre(chen hören, zu dem käme noch die ..... Nothwendigkeit, dass ihre) wenigen Kinder unter den vielen ungrischen zerstreut aufwächsen, und von den ersten Kindesbeinen an ihre Sprache lernten.

3-r. Gr. Hieraus entsteht die natürliche Folge, dass viele unserer armen Bürgerkinder, wenn sie unsere Schule verlassen bei zunehmenden Alter im wahren Religionsunterricht, aus Mangel der deutschen Sprachkunde mehr zurück bleiben, und weniger theoretisch gebildete Christen sind, als vielleicht andere ungrische Kinder, die den Vortrag ihrer Schul und Kirchenlehrer verstehen und die guten Lehren mit logischer Sprachrichtigkeit leichter fassen.

4-r. Gr. Aus dieser Ursache erscheinen viele beim öffentl. Gottesdienst, und bei der Hl. Nachtmahlsfeier unsers Erlősers selten oder gar nicht, manche gehn auch zu andern Konfessions Verwanten über. Die Bessergesinnte erscheinen zuweilen, aber sie bringen ein ungrisch oder slawisches Gesangbuch und Andachtsbuch mit, und vertreiben sich

darmit die Zeit in der Kirche, während einem Vortrag, den sie nicht verstehn.

5-r. Gr. Es könnte demnach seyn, dass für manche unserer slawisch-ungrischen und sächsisch-hungarisierenden Glaubensbrüder in geistlichen Bedürfnissen zu ihrer Selbstzufriedenheit mit einem ungrischen Lehrvortrag in Zu(kunft besser gedeihen würde. Allein ..... Gegengründe machen unsere wenigen Ansichten nach machen diese Sache) äusserst bedenklich. Denn

1-mo. Die Sachsen und deutschen sind der zehnfach grössere Theil unserer Gemeinde, als die slawischen-Unger, die in ungrischer Sprache ihren Gottesdienst verlangen; die meisten Präbenden und derlei Beiträge bekommen also die Schul und Kirchendiener von jenen. Diese tragen zur Stola, u. zum Klingelbeutel (eine Kollekte zur jährl. Reparation unsers Kirchen u. Schulgebäudes) wenig bei.

2-o. Sie meinen, man sollte ihren ungrischen Amtslehrer aus der gemeinschaftlichen Kirchenkasse dereinst besolden. Dies heisst aber bei Lichte betrachtet soviel, man sollte den sächsisch-deutschen Geistlichen ihre, im mindest überflüssige Besoldungen schmälern, und, da diese von den Interesse Geldern der Baron Gladianischen, zur Beförderung der hiesig deutschewangelischen Kirche und ihrer Geistlichen, geleistete Fromme Stiftung entrichtet worden, so hiesse es auch so viel, man solle gegen die Absicht unsers verewigten vorzüglichen Wohlthäters handeln.

3-o. Durch eine solche Erlaubniss würde der ungrischen Sprache zu den Herzen aller unserer Zuhöhrer Thor und Thür geöffnet, der deutschen aber verschlossen werden. Der grösste (Theil, ja das Ganze unserer..) ..... Kirchengesammtschaft würde katastrophiert werden und zu den ungrischen Lehrvorträgen eilen, weil unsere Leute im Durchschnitte, besser und mehr ungrisch reden, als sächsisch u. deutsch.

4-o. Dies müsste freilich vielen gefallen, theils weil das Imperium der ungrischen Sprache sich in dieser Stadt erweiterte, theils aber auch wahren Religionsfreunden deswegen, weil billigdenkende und mit den Fortschritten der auswärtigen theologischen Aufklärung nicht ganz unbekannte ungrischevangelische Religionslehrer dem Volke in der bekanntern Sprache wo nicht immer, doch zu Zeiten, bei sich ergebenden praktischen Materien bekennen müssten, dass Christen überhaupt eine Tugend und Sittenlehre hätten, und in den Lehren des Glaubens die Protestanten äusserst nahe einander sich gekommen. Wenn nun dies gleich ein grosser Nutze auf der einen Seite wäre, so entstünde auf der andern, unsern schwachen Einsichten nach, ein nicht münderer, vieleicht ein grösserer Nachtheil, der in dem sichern Verlust unserer deutschen Existens der Muttersprache und den bürgerl. diplomatischen Gerechtsamen, gleich andern Religions Verwanten, (auf allerley Stadtische Beförderung ..... würde.

5-o. Dürften wir) nur nicht mit Grunde bei Einführung des ungrischen Gottesdienstes die Unterdrückung der deutschen Sprache befürchten, so wäre es recht und billig, dass die Religion der Allerheiligsten auch unter uns in beiden Sprachen gepredigt würde.

Allein die vor 220 Jahren und etliche ohngefähr, unitarisch gewordene Sachsen behielten ihre Sprache unter den ungrischen Unitariern

verhältnissmässig eine kurze Zeit; so gieng es auch denen im vorigen Jahrhundert reformiert gewordenen Sachsen, ihr Gottesdienst in der Ówarer Kirche hörte bald auf. Änliche Fälle lassen ähnliche Folgen vermuthen. Hat nun aber eine Landessprache das Recht, sich zu erweitern, so hat eine andere einheimische Sprache nicht minder das Recht die erlaubten Mittel zu ihrer Selbsterhaltung und Ausbreitung auch anzuwenden.

6-o. Unsere diesmalige W. Geistlichkeit kämme bei ihren gutgesinnten Zuhörern, wenn der Plan der Bittsteller ausgeführet würde, in einen offenbahren Widerspruch, weilen sie ihnen sehr oft von der Kanzel auch aus Gründen der Religion die (fleissige Nahrung der Muttersprache empfahl.

7-o.) Die bittende Parthei hat keinen Fond, ihren begehrten ungrischen Amtslehrer gehörig zu besolden; noch vielweniger ein taugliches Subiekt, welches diese Nation übernehmen könnte. Es wäre daher besser, wenn diese unsre blos ungrisch verstehende Glaubensbrüder, wie bisher geschehen, manchmal zu einer Predigt in die reformierte Kirche giengen, zu seiner Zeit aber die hl. Sakramente in der unsrigen empfingen, als dass man Gefahr lauffen solte, in wenigen Jahren die blühende deutsche Kirche in eine ungrische verwandelt zu sehn. Welches unausbleiblich erfolgen würde, weil in die sub litera A beigebogene Liste der Bittsteller sich auch Sächsische HausVäter haben einschreiben lassen, welche gut deutsch u. sächsisch können, ihre Kinder aber in dieser Muttersprache unverantwortlich vernachlässigen. Solchen könnte eine nachdrückliche Zuschrift von E. H. Löbl. Ober-Consistorium die beste Weisung zu ihrer Elterpflicht angedeihen lassen.

Wir überliessen indessen alles dem weisen (u. väterlichen Ratschlage ..... gehorchen und verbleiben mit vollkommensten Ergebenheit)

Ihro Excellenz Hochwohlgebohrner Freyherr
Hochlöbliches Ober Consistorium
Hochzuverehrende Herrn und Gönner
Hochderselben

Klausenburg d. 21. Nov. 1798.

unterthänigste Diener[3]

Ezen felterjesztésre a Főconsistorium 1799. február hó 12-én a következőket válaszolta:

Löbliches Consistorium Domesticum!

Jede Uneinigkeit und Spaltung in der Menschlichen Gesellschaft macht Erschütterung und nirgends ist diese, wie die Erfahrung uns lehrt, von grössern Folgen, als in der Religion gewesen; und dieses Ober Consistorium hat daher die zwischen den deutschen und den ungarischen Evangelischen Religions-Verwandten sich ergebene Irrung und Missver-

[3] Ág. h ev. egyházközség levéltára III. k. 47. sz. Az okirat vízfoltos, hiányos, konzerválva van.

ständniss, wegen einem anzustellenden ungarischen Pfarrer um so nachteiliger für das ganze gefunden, als grade hieraus erhellet, dass selbst zwischen Religions-Ve(rwandten die von) Christo gepredigte Bruderliebe vernachlässiget wir(d und) der Nationalismus dem dasigen deutschen Religions-Institute den Untergang drohet.

Dieses Ober Consistorium macht daher hiemit die väterliche Fürwarnung, denen dasigen Ungarischen Evangelischen Glaubens Brüdern, nochmahlen auch in seinem Namen begreiflich zu machen, dass Ihr Verlangen als das kleinere Haufens nicht platz greifen könne, und dass sie sich um so mehr den erhaltenen Bescheiden des Löblichen dasigen Unter Consistoriums zufügen hätten, theils weil die Fundation und Dotierung der dasigen Kirche und Pfarrers auf einen deutschen gerichtet; theils aber nicht zureichend sey, einen ungarischen Evangelischen Pfarrer zu interteteniren. Schlüsslichen aber auch unschicklich wäre, dass der grössere Haufen sich dem kleineren nachrichten und die deutsche Sprache ganz vernachlässiget werden sollte; Zumahlen da die wenigen Ungarn und Slawen Tauf und Sacramente als die wesentlichen Religions Functionen, in ihrer Muttersprache bereits erhalten und übrigens so wie bisher in der nehmlichen Sprache, auch eine moralische Predigt bey den Reformierten Glaubens Brüdern immer noch hören können.

Dieses Ober Consistorium hoffet also zuverlässig, dass sich die h. Ungarn dieser väterlichen Warnung und Beschlusse werden fügen und beruhigen lassen, zumahlen da einen bey sich ergebenden Prediger Vacantz nicht ermangeln wird, a(uch) auf (sie) Rü(cksicht zu) nehmen, besonders wenn Sie zur (bessern) Dotirung (desselben m)it bey zutragen nicht ermangeln wer(den.) Die wir übrigens mit gebührender Achtung geharren

Eines Löblichen Consistorii Domestici

ergebenste Diener
des Ober Consistorium der Augsburgischen
Confessions Verwandten.[4]

Hermannstadt den 12. Febr.
1799

Joh. Georg Rittern mpria
Gub. Rath

Mich. Konrad mpria
not. Provlis et actuar

Ezzel az intelemmel zárul a magyar luteránusok első megmozdulása. A Főconsistorium nem teljesíti kérésüket, marad minden a régiben. A magyar szó iránt intézett kérés a pusztában elhallatszott kiáltás maradt. A lélek azonban nem csüggedt. A magyar luteránusok 1808-ban, tehát tíz év mulva ismét próbálkoznak nyelvük szabad templomi használata érdekében. Ime a beadványuk.

[4] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 48 sz. Az okmány vízfoltos, kevéssé hiányos.

Nagy Méltóságu Praeses Ur. Kegyelmes Urunk! Méltóságos Fő Consistorium!

Ha már ma Isten Jóvoltából a négy bé vett Vallásnak szabad gyakorolhatása a leg Szentebb Törvénnyé vált — mégis — Vallyon szabad é imádkozni minden embernek? Egy Pogány se kérdezhetné ezt; mi magunk pedig tsak azért emlittyük Mivel a jelenvaló hoszszas könyörgő Levelünk értelmét, Némely jó Szivü Bölcs két szóval igy mondaná ki *Könyörögnek bizonyos Evangélikus Kereszténynek hogy imádkozni nékikis szabad legyen.* Ez különös! de szinte igaz; Mivel hogy pedig(lem) egy Politicus, aki nem hiszi egy jól Organizáló Társaságban, a Vallás Gyagyorlását akadályoztathatva lenni, el nevetné magát; Egy Ekklesiasticus pedig, a ki már sok izben tapasztalta, hogy a Vallás Gyakorlását, nem tsak a Templom ajtó bé pecsételésével lehet akadályoztatni, Sirna: Tehát hogy emez minket ne nevethessen, az utolsóval pedig Sirni ne kéntelenittessünk — Itt ezen alázatos könyörgő levelünkbe Nyujtyuk bé fájdalmunkat és kérésünket, a Méltóságos Fő Consistorium pedig reméllyük méltó Tekintetbe vészi azokat — Tehát ez ami —

F á j d a l m u n k.

hogy részünkre az Isteni Szolgálat ollyan Nyelven tartatik, amellyet mi nem értünk tellyességgel sőt maga a Tanittó is, vagy nem értvén magyarul, vagy érteni nem akarván: megtörtént már, hogy némelly közüllünk tsak annyi Fáradságra kérte, hogy pénzért Gyermekeket leg alább az Uri Szent Vacsorát illető Tudományban utasitaná, s nem tellyesitette, Ifiaink tehát napról napra a Reformátusok kolégyomába menegetnek ugy annyira, hogy már ma ott Togás Deákotis látunk, a sok több approbb tanulok között Részünken valót, Mi pedig Öregebbekül magunkis, ugyan tsak a Reformátusok templomába kéntelenittetünk járni, Nem értvén a magunkéban a Német nyelvet, Melly terhes környül-állásnak, naponkintis Szaporodván Városunkban a németül tellyességgel nem, Magyarul ellenben jól értő Evangélicusok hogy ide hátrább..... ha tsak most rajta igazitás nem történik mitsoda kedvetlen Következései Történhetnek Méltoztatik A Méltóságos Fő Consistorium által látni. Azért ha talám ide hátrább maradékaink Sir-kőveinket, valamelly vallásunk iránt való hidegségünket illető Szemrehányásokkal Szégyenittenék és hogy a Világis Sz. Vallásunk iránt való buzgóságunkban, resteknek ne nevezne, egy Szoval hogy tovább ne tévellyegjünk, Vezér és Pásztor nélkül, — Imé! emlitett Fájdalmunk után Ez a mi —

K ö n y ö r g é s ü n k

Most Kolozsvárott üress a második Pap (Kaplany) hivatala, Ollyan Tanitto hivattassék meg tehát a ki magyar légyen, vagy leg alább magyarulis ugy értsen, hogy az Isteni Szolgálat köztünk váltógatólag Magyarul tartassék. Hogy ennél fogva mi magunk és Maradékaink is ne kéntelenittessenek tovább, Istenünket ugy Szolván idegen hellyen keresni.

Ezen Szent Szándékunkat ugyan ellenkezni láttatnak néhány részünkre lévő Szász atyafiak és a mint alattomba észre vettük *az első* titkos és részre hajló ellenvetések az lenne, hogy ezáltal Nemzeti Nyelvek virág-

jából vesztene, melyre az mondgyuk a) Hogy a Vallás Szent és Isteni, ezokon mindeneknél elsőbb tekintetet érdemel; továbbá b) a Magyar Templomi Tanittás nem felejtetheti el azokkal az anyai nyelvet akiket már egyszer a Magyar Polgárokkal való illy Nagy öszve zavarodás különbenis magyarizált, melly abbolis ki tettzik, hogy a kik közöttünk ez uttal magyar Tanittót kivánnak, leg többen Születésekre nézve ugyan Szászok, Nyelvekre nézve pedig inkább Magyarok.

Második ellenvetések Az: hogy mi akik magyar Tanittot kivánunk, többnyire Tot Születésüek vagyunk s ez okon nem szégyenlették még illyen forma ajánlástis tenni hogy t. i. jöjjön ollya Pap inkább a ki nem magyarul hanem Totul tanittson — melly az egész Hazára nézve rendetlen dolognak láttatnék, Holott mi ugy értyük már A magyart, mint Született Nyelvűnket, Gyermekeink pedig éppen Magyarok.

Harmadik ellenvetések Az: Hogy ollyan Tanittot nem is lehetne találni, de ezt hasonlóképpen nem lehet helybe hagyni, sőt ennek könynyebbitésére még a Papi bérnek Esztendönként 70 Rforintokkal való meg Szaporittására Törvényesen ajánljuk magunkat, melly az ide zárt A betü alatt levő kötelező levelünkből nyilván ki tettzik és ugyan abból ki tettzik az is — hogy hány lélek légyen tsak hellybe lakóis, a kik az emlittettek iránt könyörögnek, azokon kivül vagynak még Számtalan bujdosók, vándorlók és Mester Legények a kiket itt fel számlálni nem láttunk szükségesnek.

A Fennebb emlitett Papi bér meg Szaporittását, pedig olyan megjegyzéssel igérjük és fogjuk fizetni, hogy mikor arrol határozás fog tétetődni hogy t. i. a Magyar Templomi Szolgálat melyik napon? hogy és mitsoda renddel tartassék? annak el rendeléséből mi ki ne rekesztessünk.

Végre pedig emlitett könyörgésünk erősittésére bátorkodunk emliteni aztis, hogy még 1799-ben febr. 12-ik napján egy hasonló dologban bé nyujtott könyörgésünkre adott bisztató vállaszszárais emlékezni méltoztasson a Mltgs Fő Consistorium, Ezen mostanira pedig, mivel hogy Törvény és Isten szava a tévelygőknek Pásztort adni, tellyes jó válasszát várván allázatos tisztelettel maradunk a Nagy Méltóságu Praeses Urnak Ö Excellentziajának és a Méltóságos Fő Consistoriumnak örökös hiv Szolgái a kolozsvári Evangelicus Hivek egy része. Kolozsvárott 1808. December 28-án[5]

Felzeten: A Méltóságos Lutheránum Fő Consistoriumhoz alázatos Könyörgés a Kolozsvári Evangelicus Közönség egy Részének az iránt, Hogy a Köztök most üressen levő Papi Htvatalba olly Tanitto hozattassék, hogy ezentul az Isteni Szolgálat Magyarulis tartattathassék nálok.

Alább irtak adjuk tudtokra mindeneknek a kiknek illik mostaniakk és jövendőbelieknek hogy mü ugymint a kolozsvári Lutherana (Evangelica) Vallásnak Hivei könyörgő levéllel szándékozván meg keresni a tisztelt Vallás Fő Consistoriumát az iránt, hogy ezen tul Részünken az Isteni Szolgálat Magyar Nyelvenis tartattassék, mindenekk előtte a Papi bér szaporittása iránt gondolkoztunk — melyre nézve mü magunk Személy

[5] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 72. sz. Az okmány vízfoltos, kevéssé hiányos.

szerént eljárván házanként a Magyar Templomi Tanitást kivánó Hiv Atyánkfiait, azok az alább megnevezett rend és Summa szerént önként és minden kinszerittés nélkül igéretet tettek mi előttünk, oly magok ki nyilatkoztatásokkal, hogy ki ki az alább irt Summát (meg nyervén a magyar Tanittást Részünkre) nem egyszer vagy kéttzer, hanem Esztendőnként toties quoties irrevocabiliter tartozzék meg fizetni — sőt nem akarván exclusis omnibus juridicis remediis kenszerittethessenek is.

Az igéret és a Lelkek száma eként következik:

Nevek	Lelkek száma	Igéret Rf.	Nevek	Lelkek száma	Igéret Rf.
Polevszki Mihally	2	2	Rutska Mihally	1	2
*Linszeg János	1	1	Falsin Andras	1	2
*Linszeg András	2	1	Roszkin János	1	1
Kövi Gergy	2	3	*Hann Mihálly	9	2
*Pongrátz János	1	2	*Czégner János	2	2
*Buss József	2	1	*Fazakas János	—	1
Sári Mihally	3	1	*Biró János	3	1
H. Rivnyák András	1	1	*Görs Mihálly	4	1
*Verner Mihally	1	3	*Verner Kata	3	2
Mészáros János	1	2	*Hann Sámuel	3	4
Jermany András	2	3	*Elias Benigni	1	2
*Bruser Marton	9	1	*Özvegy Funkné	2	4
Lakatos Marton	4	3	*Hann Mihálly	3	2
Toth Sophia	1	2	*Szász Mihálly	3	1
Bakil János	3	3	Vutz Márton	1	1/2
Fidkonides János	3	2	*Svartz Sámuelné	2	1
			*Svartz Kata	1	1
			Summa	78	60 1/2 [6]

Melly hiteles igéret hogy mi előttünk esett légyen arról ezennel telyes hitünk és Lelki esméretünk Szerént nevünk alláirásával bizonyittunk megis erősitvén azt szokott pecsétünkel Kolozsvárott December 28-ik Napján 1808 ban NB. az allirás után tett toldás is miáltalunk esett. Szidor György mp. Perdeli János mp. Hrivnyák János mp. Beszterczey Jakab mp.

Nevek	Lelkek száma	Igéret Rf.
Szidor György	1	2
H Rivnyák János	〃	3
Perdeli János	3	4
Besztercey Jakab	3	3
Tir Jakabné	—	1
Summa Generalis	87	74.1/2 [7]

[6] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 73. sz. Kevéssé vízfoltos és hiányos.

[7] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 73.

Az elhangzott könyörgésre a Főconsistorium 1809. január 15-én az az eredeti kérvény visszaküldése mellett véleményt kér a helybeli egyháztanácstól.[8] Az egyháztanács most is merev, elutasító álláspontra helyezkedik s a következő előterjesztést teszi:

Euer Excellenz!
Hochgeborner Freiherr u. Präses!
Hoch Löbliches Ober Consistorium!
Hochzuverehrende Herren und Gönner!

Dem von einem HochLöblichen OberConsistorium erhaltenen Auftrag gemäss, auf die Supplique unserer der deutschen Sprache nicht kundigen, und die Einführung eines mit dem deutschen abwechselnden Gottesdienstes in Ungarischer Sprache bittenden Evangelischen Glaubensbrüder unsere gutächtliche Berichteserstattung einzuschicken: eilen wir in pflichtschuldigster Ergebenheit unsere unvorgreiflichste Meinung und ganz ergebenste Bitte einem HochLöblichen OberConsistorium einzureichen.

Mit Anbiegung der wahren witzig seyn sollenden (ein)gangs oberwähnter Supplique: antworten wir auf ihre Klagen: Seit der ersten, durch *Deutsche* bewirkten und dotierten Gründung des Evangelischen Gottesdienstes in Klausenburg wurde er nach der Absicht und dem Willen der Seeligen und um unsere Kirche höchst verdienten Stifter in *deutscher* Sprache gehalten, und wir halten uns verpflichtet den Willen dieser um uns so verdienten Männer nach Möglichkeit aufrecht zu erhalten. Dass einige unserer Glaubensbrüder, deren wie wir unten zeigen werden im Verhältnisse nur wenige sind, diese Sprache nicht verstehen, bedauern wir herzlich und haben auch von jeher sie dafür — so weit es möglich ist — dadurch zu entschädigen gesucht, dass wir es bey der Berufung eines Predigers zur unerlässlichen Bedingung gemacht haben, er müsse der Ungarischen Sprache wenigstens so weit mächtig seyn, um die Sacramente, die Copulation und Krankencomunion auch in Ungarischer Sprache ertheilen zu können, was bisher auch geschehen ist — und mehr können wir denen, die die deutsche Sprache nicht mehr erlernen können, nicht füglich einräumen.

Hätten Sie wahren Eifer für die Evangelische Religion, so würden Sie wenigstens ihre Kinder zur Erlernung der deutschen Sprache in unsere gut organisierten deutschen Schulen, und nicht aufs Reformierte Collegium schicken. Dadurch aber handeln Sie selbst gegen ihren später angeführten Grundsatz: dass die Sprache der Religion nachstehen müsste, was uns ohnehin nicht trift, denn unsere Religion fällt und steigt in gleichem Verhältniss mit unserer Kentniss der deutschen Sprache. Ueberdies hat der Prediger allen denen, die kein deutsch verstanden und sich zur Vorbereitung auf den Genuss des heiligen Abendmahles in der diesem Geschäfte bestimmten Fastenzeit ordentlich meldeten, diesen Unterricht auch in Ungarischer Sprache ertheilt. Die Klage dass er dies nicht habe tun wollen ist also zuverlässig ungegründet.

[8] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 74. sz.

Für unsere bürgerlichen Verhältnisse in dieser Stadt, würde aber gewiss (gegen die Behauptung der Supplicanten) mehr Nachtheil durch Einführung des Ungarischen Gottesdienstes und den darauf früher oder später gewiss erfolgenden Ruin unserer deutschen Sprache, hervorgehen — als wenn es bleibt so wie bisher. Denn eben die Kentnis der deutschen Sprache macht unsere Glaubensgenossen bei öffentlichen Stadtbedienstungen einigermassen unentbehrlich. Und die Theilnehmung am öffentlichen Gottesdienst, macht hinwiederum unseren B(rüde)rn die Kenntnis der deutschen Sprache unentbehrlich, die Sie bei den vielen Hindernissen denselben allhier — und bei der — auch lebens oder tadelnswürdigen Geneigtheit der Deutschen überhaupt, sich auch in der Sprache der andern Nationen zu accomodieren — trotz der stärkeren Aufnahme und Vorbereitung die Sie auch unter uns in dem letzten Jahrzehend erhalten hat — gewiss bald verloren würden. Wenn aber unsere Ungarischen Glaubensbrüder von ihren Nachkommen nicht Vorwürfe, nicht die Beschuldigung der Gleichgültigkeit gegen ihre Religion auf Sich laden wollen: So können Sie auch uns es nicht zumuthen, noch weniger von uns es erwarten dass wir uns dieser Vorwürfe von unsren einstigen Nachkommen selbst schuldig machen sollten.

Dass wir aber (auch wenn wir in die Supplique unserer Ungarischen Glaubensgenossen einwilligen könnten) kein hiezu taugliches Subject finden können lehrt der Erfolg. Denn selbst, da wir nur einige Kenntnis der Ungarischen Sprache jetzt fordern, so haben wir keinen für uns zum Prediger brauchbaren Mann bis jetzt finden können — um wie viel schwerer dürften wir einen finden, der der Deutschen und Ungarischen Sprache so mächtig wäre, um in beiden eine ordentliche Predigt halten zu können und um die unbedeutende Zulage von 70 Fl. dürfte sich nicht leicht einer bequemen, zu den bisherigen Predigergeschäften, noch ein anders u. schwereres, dass des Ungarischen Gottesdienstes — auch zu übernehmen.

Auch gesetzt auch wir fänden einen solchen Mann, wie kann man billiger-weise an einem Ev. Klausenburger Prediger fordern, dass er in Seinen Vorträgen gleichen Schritt mit den berühmtesten Ungarischen Kanzelrednern der Reformirten, Unitarischen u. Katholischen Gemeinden, die sich grade hier zu versammeln pflegen — halten solle. Wahrscheinlich würde er also bey seinen geringeren Gaben im Vergleiche mit den andern, den Beyfall seiner Zuhörer bald verlieren u. sie würden aus unserer Kirche ausbleiben u. nach wie vor die Vorträge der andern Ungarischen Religionslehrer besuchen.

Schliesslich aber finden wir es in der That unbillig das 15 Schlovackische Hauswirthe, die mit ihren Kindern (die auch deutsch lernen könnten wenn ihre Eltern es wollten) 34 Seelen ausmachen — von dem 12 fach grössern Theil der Deutschen verlangen, sich zu eignem Schaden, nach ihnen zu beqemen. Besonders da unsere Ungarischen Glaubensbrüder bisher zur Unterstützung unserer Kirchlichen Bedürfnisse beinahe gar nichts beytragen haben- und auch die Bezahlung der von ihnen versprochenen 70 F in wenigen Jahren sehr viele Schwierigkeiten finden würde. Alle die übrigen von uns mit einem + bezeichneten in jenem Verzeichniss enthaltene Bürger sind geborne Sachsen, die wenigstens

deutsch verstehen und deren Kinder grösstenteils auch ziemlich deutsch sprechen. Die sich aber wie sie vor uns sich öffentlich erklärt haben, auf die Versicherung der Schlovacken, dass sie schon es verlangt hätten einen Ungarischen Prediger zu berufen- nur versprochen haben zu seiner Besoldung auch beyzutragen, und theils ihrer Nachbarschafts oder Zunft oder Familien Verhältnisse wegen, ihre (Kinder in besonders) Verzeichnis eintragen zu lassen.

Uebrigens werden wir mit pflichtschuldigster Ergebenheit in alles uns fügen, was ein Hochlöbliches OberConsistorium auch in dieser unangenehmen Sache verfügen wird: hoffen und bitten aber gestützt auf unsere gerechte Sache und auf den Patriotismus eines Hochlöbliches OberConsistoriums dass keine und nachtheilige Neuerung in unserer Ecklesie eingeführt werden möge und das ein Hoch-Löbliches Ober Consistorium, uns nach Möglichkeit einen tauglichen Mann, zu unserer erledigten Predigerstelle vorzuschlagen die Gnade u. Gewogenheit haben werde.

Wir verharren in vollkommenster Ergebenheit

Euer Excellenz
Hochgeborner Freicherr u. Präses!
Hoch Löbliches Ober Consistorium!
Hochzuverehrende Herrn u. Gönner
Hochderoselben

unterthänigste Diener

Klausenburg den 6 ten März 1809.

das Consistorium Domesticum
der Augsb(urgischen) Conf. Vwdten
zu Klausenburg.[9]

A magyarok 1808. december 28-i beadványára, a fenti vélemény alapján, a Főconsistorium 1809. május 7-én latin nyelven a beadvány felzetlapján a következő határozattal tudatta döntését:

Resolutio

Quandoquidem juxta praestitam per Consistorium Domesticum Claudiopolitanum Augustanae Confessioni Addictorum relationem numerus supplicantium a multitudine individuorum civitatis ecclesiae lingvam germanicam velut vernaculam callentiata, plus quam duodecies superetur, fundatores porro civitatis ecclesiae dotationes suas ea intentione fecerint ecclesiae, ut cultus Divinus Germanico idiomate instituatur, hinc contra jus et aequitatem, petito supplicantium circa disponendum Germanico et hungarico indiomate alternative celebrandum Divini Numinis culum, cum praejuditio caeterorum religionis suae asseclorum deferre tanto minus potest, quod parte ab una individua ambas lingvas callentia servitiaque spiritualia erga oblatum modicum salarii augmentum debita cum exactitudine morumque probitate procurare valentes perraro reperiantur, parte vero ab altera de eo per Consistorium Domesticum hactenus semper

[9] Ág. h. ev. egyházközség levéltára III. k. 76. sz.

prospectum fuisset ut per applicatos penes illam Ecclesiam diaconos solemniores religionis functiones et actus hungarica quoque lingva peragi procurarique promissent, quod ipsum pro futuro quoque observare admissum est Consistorium.

Cibinii die 7a Maji 1809.

E sessione Supremi Consistorii Augustanae Confessionis Addictorum extradatum per Martinum Drotleff mpria actuarium.

A magyarok beadványát tehát ismét visszautasították. A magyar nyelv nem tud a szász szigetbe behatolni. A magyarok azt kívánják, hogy magyarul hallhassák az Isten igéjét, a szászok következetesen megtagadják: nem azért, mert nem ismerik el a kérés jogosultságát, hanem mert védik a nyelvükkel élő nemzetiségüket. Tehát nem a vallást, hanem nyelvüket védelmezik s féltik.

Ami a könyörgőket illeti, ezen a téren számunkra igen érdekes s a magyar faj felszívó képességének élénk tanubizonyságát szolgáltató jelenségeket tapasztalunk. Az 1808-i könyörgést 38 családfő 87 lélekszámmal 75 és fél forint ígérettel támogatja. Ebből 19 családfő szász eredetü, 13 szlovák és 6 magyar, családi nevüket tekintve. Itt már látható a város politikai jellege: a város magyar s polgárai, bár származásukra nézve idegenek, a magyar felé hajolnak. Különösen szépen nyílvánul meg ez a tótok részéről, akik nyiltan magyaroknak vallják magukat.

32 év telt el s a magyar istentisztelettől megfosztott luteránus magyarok 1840. január 27-én ismét írásban fordulnak a Főconsistoriumhoz, hogy legalább havonta egyszer magyarnyelvű istentisztelet megtartását engedélyezze.

Beadványuk a következő:

Méltóságos Fő Consistorium!

Alól irtak mindnyájan az Augusztai Vallástételt követő, szent vallásunk mellett égy aránt buzgó, Kolosvárt megtelepedett magyar családok fejei, remény tellyes bizalommal bátorkodunk a Mltgs Fő Consistoriumhoz méjj alázatossággal follyamodni, következő okon:

Már számos éveken keresztül vagyunk kéntelenek azon valóban igen szomoru helyzetben lenni, hogy szent vallásunknak vigasztaló szavait, született anya magyar nyelvünkön, forrón szeretett lelkipásztorunk szájából nem halhatjuk, mind a mellett, hogy a már emlitett Pásztorunk, jeles elmetehettségei mellett képes lenne szent vallásunk vigasztaló, és bátoritó szavait magyar nyelven — is hirdetni, a minthogy az Urban el-nyugodott kedveseinket magyar nyelven temeti — is; az Uri szent Vacsorát azon nyelven osztogatja, azon nyelven keresztel, a házaspárakat ugyan azon nyelven áldja meg, kivánságunkra.

Alázatos tisztelettel esedezünk a Mltgs Fő Consistoriumnak, méltóztasson ezen csüggesztő kinos helyzetünk méltó számba vételével, hoz-

zánk, kik ez által az elmagyarosodást tellyességgel nem vettük czélzatba, sőt a német nyelv felette szükséges voltáról meggyőződve, arra gyermekeinket költségesen tanittatjuk; hozzánk ugyan azon Anyaszentegyház buzgó hiveihez, kik minden terheket eddig is égy aránt viseltünk, s jövendőre is viselni készek vagyunk, azon felebaráti igaz keresztény szeretetből folly kedvezéssel viseltetni, mi szerént engedje meg azt: hogy emlitett lelkipásztorunk ki alkalmas vólta mellett is, felsőbb engedelem nélkül ujjitásokba nem elegyedhetik — a jelen meglévő diszes Anyaszentegyházban, számunkra, mivel a német nyelvet nem értjük, minden hónapbén bár egyszer tartson magyar Isteni tiszteletet; az Urban elhunyt kedveseinket, mint eddig, ugy ez után is magyarul költöztesse az örök nyugadalomra; az uri szent vacsorát magyar nyelven adja fel hiveinek, magyar nyelven kereszteljen; magyar nyelven áldja meg a házaspárokat, — mert valyon mi kötelező ereje lehetne az eskünek, mi hatása az Isten igéje bár mely Apostol általi hirdetésének, az életre, erköltsökre béfollyásának, ha az, a halgatók által nem értett nyelven hirdettetnek? — ne hogy ily le verő helyheztetésünkben abban keressük menedékünket, hogy mi, kik annyira buzgók vagyunk szent vallásunk mellett, kéntelenittessünk vagy nagy magunk meg rovásával tulajdon költségünkön Magyar Papot tartani, vagy elszakadván Anyaszentegyházunktól, az Isteni tisztelet és vallásos érzések ébresztése, és táplálása végett, a külőnben is a helybeli Augusztai Vallástételt tartókkal egy egész Századon keresztül oly példás egyetértésben élt s hozzája most is testvéri szivvel, lélekkel viseltető Kolosvári Evang. Reformata Anyaszentegyházhoz csatlakozni.

Vigasztaló Választ várva, alázatos mejj tisztelettel őrőklünk

A Méltóságos Fő Consistoriumnak

Kolosvárt Januar 27-én 1840

alázatos atyafi szolgái

a Kolosvári csak magyarul értő Evang. Lutheranusok.

név szerint

1. Kováts Mártony (sk.)
2. Baltzár Pál (sk.)
3. Horváth János (sk.)
4. Kenyeres András (sk.)
5. Strautz András (sk.)
6. Csipkés Sámuel (sk.)
7. Simon György (sk.)
8. Litotzki János (sk.)
9. Stroltz Joseff (sk.)
10. Besztertzei Jakob (sk.)
11. Kotka András (sk.)
12. Rivnyák András sk.)
13. Koleszár János (sk.)
14. Lewy Jozef (sk.)
15. Debitzky György (sk.)
16. Ferentzi Mihály (sk.)
17. Brezina János (sk.)
18. Selling Sámuel (sk.)
19. Rivnyák János (sk.)
20. Fektik János (sk.)
21. Urbunetz András (sk.)
22. Bágyai János (sk.)
23. Pettrisz Mihálj (sk.)
24. Teslák György (sk.)
25. Galótzki János (sk.)
26. Gregor György (sk.)
27. Poleretzki Mihály (sk.)
28. Pergyek Mihály (sk.)
29. Paal András (sk.)
30. Jungfer Páll (sk.)
31. Varga Józef (sk.)
32. Brassányi Mihály (sk.)
33. Urgon Mihály (sk.)
34. Bátso Páll (sk.)

Felzeten:
Az Erdéllyi Evangelico Lutheranum Méltóságos Fő Consistoriumhoz alázatos esedezése
a benn irt, csupán magyar nyelvet értő Evang. Lutheranusoknak. Mellyben, lelki tanítójuk által, hónaponként bár égyszer magyar praedicatio tartathatását meg engedni esedezik, fel-hozott okaikbol.

Ez a beadvány eddig felderítetlen okokból nem került a Főconsistoriumhoz. Az eredeti beadványt Herepei János találta meg a cluji-kolozsvári református kollégium levéltárában a br. Szilágyi-féle hagyatékban. A sibiui-nagyszebeni Landeskirche nem ismeri a beadványt, a clujikolozsvári ág. h. ev. egyházközség jegyzőkönyveiben említés sincs róla. Véleményem szerint ez a beadvány csak kísérlet maradt, de komoly próbálkozássá nem érett meg. Pedig az 1840-es évek liberális szellemének ékes bizonyítéka lehetett volna a Landeskirche esetleges belátóbb döntése.

Ismét múlnak az évek....

Az önkényuralom idejében, 1856-ban a magyar luteránusok megint beadvánnyal fordulnak a saját helybeli egyházközségükhöz. A beadvány szövege ismeretlen, a mai napig nem volt feltalálható. Valószinüleg a régi panaszokat sorolják fel s azonos kérésüket ismétlik meg. Az egyháztanács 1856. augusztus 17-én tárgyalja a beadványt s a kérésnek annyiban tesz eleget, hogy a sátoros ünnepek második napján kiszolgáltatandó úrvacsora osztásnál a magyarnyelvü éneklést megengedi. Ez az első sikeres eredmény 1798. óta! Több mint egy félszázad telt el, hogy végre a magyar szó hangosan, bár még csak énekelve, megjelenhetett a luteránus templomban!

A következő évben, 1857-ben, az egyházképviselet tagjai, nemzetiség szerint szászok, névszerint Dalchau Frigyes, Klausch János, Pieger Sámuel, Dietrich Gottlieb, Kronstaedter József és Thurner Károly, írásban kérik az egyháztanácsot, hogy a magyar luteránus hívek részére havonta egyszer magyarnyelvű istentisztelet tartását rendelje el. A beadvány az 1856-ihez hasonlóan elkallódott. Az egyháztanács június hó 7-én foglalkozik ezen beadvánnyal, de a tárgy fontosságára való tekintettel külön bizottságot küld ki a kérdés tanulmányozására és a bizottság véleményes jelentését írásban kéri beterjeszteni.

Ez a bizottság, melynek tagjai voltak Wendler Frigyes kurátor, Bömches Frigyes, Leiser Sámuel, Czirják János és Gut János, jelentését beterjeszti s az egyháztanács 1857. október 4-én tárgyalja a nagyjelentőségű kérdést. A kiküldött bizottság az egyháztanácsnak a magyarnyelvű istentisztelet kérdésében a következő rövid javaslatot terjeszti elő: Es solle der Antrag der Bittsteller: *einmal im Monate ungarisch zu pre-*

digen für immer abgewiesen werden. Az egyháztanács a bizottság javaslata fölött névszerinti szavazást rendelt el. A magyar szó *mellett* szavaztak: Hintz György lelkész, Hutter Sámuel és Andrasofszky János. A magyar istentisztelet *ellen* adták le szavazatukat: Bömches Frigyes, Gut János, Czirják János, Artz Rudolf és Müller Dániel.

Maradt tehát minden az 1856-i határozat mellett!

Az ébredő magyar nemzeti szellem azonban mind erősebb lesz és ez jobb belátásra bírja a szászokat is. Az 1861. január 6-i egyháztanácsi ülésen Hintz György elnök-lelkész bejelenti: több oldalról felszólították, hogy a luteránus templomban magyarul is prédikáljanak. És bár *elvben* az *összes* tanácstagok a magyar istentisztelet bevezetése mellett foglaltak állást, mégis a kivitel kérdésében eltérőek voltak a vélemények. Andrásofszky János tanácstag ismételten kérte az egyháztanács ülésének elhalasztását és az összes tanácstagok berendelését, hogy a teljes egyháztanács hozzon határozatot. Javaslatát azonban mellőzték s határozatilag kimondották, hogy e nagyfontosságú kérdést az egyházképviselet elé terjesztik a következő két javaslat formájában:

1. A többség: Hintz György lelkész, Klausch János, Dalchau Frigyes és Riemann Lajos tanácsosok javaslata: Minden hó utolsó vasárnapján délelőtt teljes ünnepélyességgel magyar istentisztelet legyen, délután pedig német.

2. A kisebbség: Andrásofszky János, Müller Dániel, Kronstaedter József javaslata: Minden hó utolsó vasárnapján délelőtt először magyar, azután pedig német istentisztelet legyen.

Az egyháztanács határozatának megfelelően az 1861. január 20-i egyházképviseleti gyűlés foglalkozott a két javaslattal.

Hintz György elnöklő lelkész *német és magyar* nyelven ismertette a döntésre kerülő kérdést. Kijelentette, hogy az egyházközségre *életkérdés* a magyar istentisztelet bevezetése, mert igen sok egyháztag nem érti a német nyelvet. Az egyházképviselet elé a következő kérdéseket terjeszti megoldásra:

1. Egyáltalában legyen-e magyarnyelvű istentisztelet? 2. *Mily gyakran? Egyszer* havonkint? 3. Mikor? A délelőtti magyar istentisztelet után legyen-e a német istentisztelet, vagy a német istentisztelet délután tartassék meg a havi egy magyar istentiszteletű vasárnapon?

Az első kérdésre az egyházképviselet egyhangúlag igennel válaszolt.

A második kérdésben Wendler Frigyes kurátor, ez időben a város polgármestere, a német istentisztelet megrövidülését károsnak tartja a virágzó egyházközség érdekében, másrészt azonban a havonkinti egy magyar istentiszteletet kevésnek gondolja, s ezért azt a közvetítő indít-

ványt nyujtja be, hogy minden vasárnap délelőtt német-, délután pedig magyarnyelvű istentisztelet tartassék. A sátoros ünnepeken pedig — régi szokás szerint — az első napon a németek, a második napon pedig a magyarok éljenek az úri szent vacsorával.

Hintz György lelkész egységesítő indítványt javasolt: Minden vasárnap magyar- és németnyelvű istentisztelet legyen, oly módon, hogy amelyik vasárnap délelőtt németnyelvű istentisztelet van, azon vasárnap délután magyarnyelvű istentisztelet legyen.

Hintz Györgynek ezt a javaslatát az egyházképviselet túlnyomó többsége elfogadta.

Gebbell Károly egyházképviselő, ki a Wendler-féle javaslatot támogatta, célszerűnek tartotta volna, ha az elnöklő lelkész jelen határozatot a németül nem tudó egyháztagok névsorával együtt terjesztené fel a Főconsistoriumhoz. Hintz György lelkész azon kijelentésére azonban, hogy az egyházi főhatóságok már több mint két éve ebben a tárgyban tett számos felterjesztésére határozott választ nem adtak, az egyházképviselet Gebbell Károly indítványát elvetette.

Végezetül az egyházképviselet az első magyarnyelvű istentisztelet időpontjául április hó első vasárnapját jelölte ki és annak előkészítésére egy bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak: Hintz György lelkész, Hutter Sámuel, Dalchau Frigyes, Kovács Márton, Zágráb János, Koleszár János, Burpriger Mihály, Gunesch Károly és Klöss József jegyző.

Az 1861. március 24-i egyházképviseleti ülés elrendelte a német- és magyarnyelvű istentiszteletek sorrendjének megállapítását s kétnyelvű nyomtatványban a hivek között való szétosztását. Ugyanezen a gyűlésen az 5. pontban Hintz György lelkész indítványára határozatilag kimondották, hogy: 1. az első magyarnyelvű istentisztelet húsvét első vasárnapján lesz; 2. az egyháztanács és az egyházképviselet tagjai ezen a napon a sekrestyében gyülekeznek és az istentisztelet megkezdésekor „in corpore" a főajtón vonulnak be a templomba.

Így is történt.

1861. március 31-én hangzott el a luteránus templomban az első magyar prédikáció: Hintz György lelkész tartotta[10], ki a változott idők

[10] Az 1861. március 24-i egyháztanácsi ülés elrendelte a német- és magyarnyelvű istentiszteletek sorrendjének megállapítását és két nyelven való kinyomtatását. Ilyen nyomtatott példányt a levéltárban nem találtam. De hogy ez megtörtént, bizonyítja az 1887. évről kiadott évkönyv, mely a 21. és 40. oldalon közli az 1888. évre megállapított, váltakozó német- és magyarnyelvű istentiszteleti sorrendet. Hasonló istentiszteleti sorrend jelent meg az 1899. évről szóló Mozzanatokban az 1900. évre a 14. oldalon. Közli a sorrendet az 1901. évről szóló Mozzanat a 16. oldalon. Az 1909. évről szóló Értesítő 54.

közepette felismerte a magyarság növekedő erejét s az erőteljes fejlődésnek induló magyar szellemet. A magyarság hálás módon rótta le iránta tiszteletét. Gyönyörű szép, ötvös munkával diszített ezüst kelyhet s kehelytálcát adományozott a magyarul szónokló Hintz Györgynek. Ezt az ajándékkelyhet a Hintz-család ereklyeként őrzi s nemes hagyományként a családhoz tartozó minden újszülöttet ezzel a kehellyel keresztelnek meg. Az ajándékkehely családi szokást honosított meg, örök időre jelezve, hogy a német törzsű Hintz-család hitvallást tett magyarsága mellett.

oldalán olvassuk: „Magyar istentiszteletet tartunk minden vasárnapon és ünnepnapon de. 10 órakor, német istentiszteletet tartunk minden hó első és harmadik vasárnapján de. 11 órakor." (L. ugyanezt az 1910. és 1912. évről szóló Értesítő 58. illetve 67. oldalán.) Az 1914. évről szóló Értesítő 14. oldalán ez áll: „A háború kitörése óta a kettős istentiszteletek oda módosultak, hogy minden hó első vasárnapján de. 10 órakor német, a hónap többi vasárnapján de. 10 órakor magyarnyelvű istentiszteleteket tartunk." Ezt a rendszert az tette szükségessé, hogy lelkészeink is bevonultak katonai szolgálatra és a lut. templomban az istentiszteletek megtartásában a magyar testvéregyházak felkért papjai is segédkeztek.

1918-ban az egyháztanácsi határozat ismét a régi rendet léptette életbe: „Minden vasárnap magyar nyelvű istentisztelet 10 órai kezdettel; minden hó első és harmadik vasárnapján de. ½ 12 órai kezdettel németnyelvű istentisztelet." (L. Értesítő az 1917. évről. 36. l.)

Az Egyházközségi Bizottság 1924. április 10-i és 1924. augusztus 28-i ülésén kimondja, hogy minden hó első és harmadik vasárnapján magyarnyelvű, a második és negyedik vasárnapján németnyelvű istentisztelet tartassék. Hasonló paritásos alapon rendezi a sátoros ünnepek istentiszteleti sorrendjét is.

Így van ma is.